

## OCENE IN POROČILA

Darja Šterbenc Erker, **Quid lacrimis ... Rimska ženska pred obličjem smrti med 2. stol. pr. n. št. in 2. stol. n. št.** Ljubljana : Založba /*\*cf*, 2002. 271 strani.

V delu *Quid lacrimis...* nam avtorica Darja Šterbenc Erker skozi predstavitev poteka in simbolike pogrebnih obrednih nalog aristokratskih matron iz rimskih senatorskih in viteških družin v obdobju med 2. st. pr. n. št. in 2. st. n. št. prikazuje vlogo žensk v rimski družbi navedenega obdobja. V nasprotju z mnenjem nekaterih avtorjev, ki položaj rimske ženske označujejo kot marginalen in manjvreden, na osnovi preučevanja njihovih obrednih nalog ugotavlja, da so jim prav zadolžitve pri opravljanju pogrebnih obredov zagotavljale, da na družbeni lestvici niso bile manjvredne, marveč so s svojimi nalogami dopolnjevale moške vloge in omogočale, da je družba z njihovim sodelovanjem normalno delovala. Z izpolnjevanjem svojih nalog so ženske moškim zagotavljale, da so ostajali ritualno čisti in tako sposobni opravljanja obredov v imenu državljske skupnosti ter posredovanja med svetom ljudi in svetom bogov.

Po merilih antike je pojem onesnaženja zajemal osebe in stvari, ki niso pripadale nobeni izmed obstoječih skupin, marveč so bile nekje vmes. Vse meje in robovi med različnimi kategorijami so veljali za nevarne in povezane z onesnaženjem. Tako so imele osebe pri prehodu med različnimi statusi položaj, ki je bil zunaj obstoječega reda. To ni veljalo le za nepokopane mrtve, ampak tudi za pravkar rojene otroke. Novorojenca so poimenovali in ga dokončno vključili v rimsko družbo šele en rimski teden po rojstvu. V vmesnem času med rojstvom in lustralnim dnem pa je otrok bival med svetom senc in svetom živih. Šele očiščevalni obred na lustralni dan, teden dni po fizičnem rojstvu, je tudi obredno sklenil otrokovo rojstvo, ki mu je družina tega dne dala ime (*praenomen*) in ga dokončno sprejela medse. Ženske so bile edine, ki so pri porodu neposredno sodelovale, zato je bilo tudi očiščevanje onesnaženja povezanega s porodom v prvi vrsti njihova naloga. Moški ni smel priti v stik z otrokom, dokler ni bila opravljena prva stopnja očiščevanja, ki je obsegala umivanje novorojenca in odstranjevanje porodne nečistoče. V obredih umivanja so ženske očistile del onesnaženja, ki je ob prihodu na svet spremljal otroka, in ga tako pripravile na prvo srečanje z moškimi člani družine.

V primerjavi z rojstvom je bila smrt le pot v nasprotni smeri. Medtem ko so Rimljani rojstvo razumeli kot prihod iz dežele senc, je pomenila smrt odhod vanjo. V obeh primerih so prehod med dvema svetovoma omogočile ženske, ki so lahko edine oba biološka dogodka prevedle v družbeno realnost. Tako kot ob rojstvu so ženske tudi v primeru smrti opravile niz ritualnih nalog, povezanih z očiščevanjem onesnaženja. Sorodnice so opravile obrede umivanja in maziljenja trupla, poskrbele so, da je bil umrlj lepo oblečen v čisto obleko in ga pokrile z mrtvaškim prtom. Ženske so bile v tesnejšem stiku z umrlim ter se v obredih, ki so jih v pripravah na pogreb opravljale, s smrtjo neposredno onesnažile. Moški so v obrede ob rojstvu in smrti posegli šele tedaj, ko so ženske že opravile prvo stopnjo obrednega očiščevanja. Čeprav so bili kljub temu tako kot vsi udeleženci pri pogrebu vsaj simbolno onesnaženi, je bila njihova stopnja onesnaženosti v primerjavi z onesnaženjem žensk vendarle verjetno nekoliko manjša. Morda so bili prav zato moški tisti, ki so po zaključenih obredih na simbolni ravni očistili celotno družino in tudi vse ostale udeležence. Pogreb je namreč onesnažil vse, ki so umrlega pospremili na njegovi poti iz sveta živih, saj so se skupaj z njim tudi sami približali svetu mrtvih in ves čas opravljanja obredov bivali na meji obeh svetov. Za moške, ki so tudi pri pogrebu tako kot sicer nastopali v vlogi predstavnikov družine pred očmi skupnosti, je bil po tednu dni z daritvijo Cereri na pokojnikovem grobu in s pojedino, ki je daritvi sledila, pogreb končan in čisti slehernega onesnaženja so se lahko znova v celoti vključili v javno življenje.

Drugače kot moški pa ženske tudi po tednu dni očiščevanja pogosto niso prekinile svojega žalovanja. To je bilo ob obredih očiščevanja pokojnika glavna naloga udeleženk pogrebnega rituala. Ženske so z naricanjem, pri katerem so si do krvi razpraskale objokana lica in razgaljene prsi, ob truplu pokojnika izražale svojo žalost in dolžnost do umrlega. Ob tem so žalovalke tudi obredno kričale in v lamenu

tacijah ritualno izražale svojo žalost nad izgubo. Lamentacije in petje žalostink so bile edina oblika javnega govora, ki je bila ženskam dostopna v pogrebnem ritualu. Ženske lamentacije in klicanje po maščevanju umorjenih sorodnikov so bili izrednega pomena v arhaični rimski družbi, v kateri je vladal zakon krvnega maščevanja. Zaradi te poteze ženskega žalovanja, ki je s spodbujanjem krvnega maščevanja vodilo k vedno novim umorom, so že v 5. st. pr. n. št. obseg lamentacij zakonsko omejili. Kasneje se je spremenila tudi zahtevana oblika maščevanja. Novi običaji so v zadnjem stoletju republike in v dobi cesarstva pri reševanju sporov med državljani dajali prednost sodišču, na katerem je klic po krvnem maščevanju nadomestila sodna obravnava. Dolžnosti maščevanja je bilo tako zadoščeno tedaj, ko so sorodniki umorjenega dosegli, da je bil morilec iz Rima izgnan.

Z omejevanjem ženskega žalovanja se je manjšal vpliv in pomen ženskega glasu v javnosti. Predvsem ženske nizkega rodu so tako izgubljale možnost nastopa pred širšo skupnostjo, saj v nasprotju z matronami iz aristokratskih družin niso mogle sodelovati v javnih obredih. Drugače kot ženske nižjih slojev so bile matrone aristokratskih družin poleg zasebnih dolžne opravljati tudi javne obrede. Vir ženske moči je bil tudi v primeru javnih obredov prav v njihovem žalovanju. Žensko žalovanje v suplikacijah in peploforijah je bil eden izmed pomembnih elementov prepričevanja božanskih dobrotnikov, naj pomagajo skupnosti v njenih najtežjih trenutkih. Ker so priprošnjice od bogov izprosile pomembne usluge za rimsko skupnost, so jim pripisovali, da imajo veliko moč, ki se pokaže, ko se država znajde v kriznem položaju. Elemente žalovanja lahko zasledimo tudi v Cererinih obredih, ki so jih prav tako opravljale ženske. Vsakoletni obredi so se začeli konec junija ali v začetku julija, ko je že dozorevalo žito. V njih so ženske tako kot v obredih ob porodu in smrti nastopile kot osebe, ki omogočajo prehode med različnimi svetovi. Podobna je bila vloga žensk še v nekaj drugih obredih.

Kako pomembno je bilo žensko žalovanje in njihova sposobnost, da kot posrednice sodelujejo pri prehodu med različnimi svetovi in stanji, kot idealen rimski zakonski par prikazujeta flamen in flaminika Dialis. Flamen Dialis je bil med vsemi svečeni in Rimu najbolj občutljiv za onesnaženje s smrtjo, zato je lahko žaloval le s posredovanjem svoje žene. Flaminika Dialis je trikrat na leto (v marcu, maju in juniju) obredno žalovala in izkazovala duhovom umrlih časti, ki so jim pripadale. Avtorica žalovanje Jupitrove svečenice povezuje z njenim posredovanjem pri odpiranju prehodov med različnimi časovnimi cikli: marca se je začelo rimsko novo leto, maja je pomlad prešla v poletje, junija pa naj bi bil obred žalovanja povezan s pričakovanjem poletnega solsticija. Flaminika je z žalovanjem dopolnjevala moževe obrede in mu omogočala, da je nemoteno opravljal svoje religiozne naloge. Ravnala je tako kot vse druge ženske v rimski skupnosti, ki so prevzele odgovornost za žalovanje ob smrti sorodnikov in s tem možem omogočile, da so nemoteno izpolnjevali svoje družbene vloge. Ker so ženske dopolnjevale obredne zadolžitve svojih mož, med obrednimi nalogami enih in drugih ni mogoče vzpostaviti hierarhije. Zato avtorica ob koncu svoje knjige ugotavlja, da so v sistemu rimske religije tako moške kot ženske naloge enako nepogrešljive in nujno potrebne za nemoteno delovanje rimske družbe.

V knjigi obdelano tematiko, ki sem jo zelo na kratko predstavila le v nekaj osnovnih potezah, je avtorica razčlenila v štiri glavne sklope poglavij. V prvem se je posvetila primerjavi žalovanja, kot ga poznamo danes, s tistim, ki je bilo v navadi v izbranem obdobju; v drugem je zelo podrobno predstavila moške in ženske ritualne naloge ob rojstvu in smrti; tretje poglavje je namenila prikazu žalovanja in očiščevanja kot ženskih družbenih nalog; v četrtem poglavju pa je kratko povzela sklepe svoje raziskave in jih zaključila z ugotovitvijo, da se ženske in moške družbene vloge v Rimu dopolnjujejo in medsebojno harmonično prepletajo. Zato nobeni skupini ne moremo pripisati prvenstva, pač pa sta zaradi svoje nepogrešljivosti za uspešno delovanje rimske družbe obe enako pomembni.

Čeprav delo po svoji vsebini nikakor ni enostavno, saj se avtorica v njem loteva vrste zelo zapletenih vprašanj, pa avtoričin preprost in razumljiv način pisanja omogoča, da se skozi delo brez težav lahko prebije tudi bralec, ki se s predstavljenimi problematiko v delu šele prvič seznanja. Tega ne omogoča le avtoričin slog pisanja, ampak tudi njeno nenehno navajanje primerov iz bogate antične literarne zbirke in redkih ohranjenih primerov likovnega sveta, ki ne prispeva le k večji razumljivosti in nazornosti dela, marveč znanstveno pisanje na najboljši način predstavlja kot zelo prijetno branje.

Alenka Cedilnik